

РУСКО-СРПСКЕ ПОЈАЧКЕ ВЕЗЕ

Међународна научна конференција

Српска академија наука и уметности,
Музиколошки институт САНУ
Београд, 22–23. октобар 2018.

КЊИГА САЖЕТАКА

РУССКО-СЕРБСКИЕ ПЕВЧЕСКИЕ СВЯЗИ

Международная научная конференция

Сербская академия наук и искусств,
Институт музыковедения САНИ
Белград, 22–23 октября 2018

СБОРНИК ТЕЗИСОВ

ISBN 978-86-80639-41-3

Музиколошки институт
Српске академије наука и уметности

РУСКО-СРПСКЕ ПОЈАЧКЕ ВЕЗЕ
Међународна научна конференција

КЊИГА САЖЕТАКА

РУССКО-СЕРБСКИЕ ПЕВЧЕСКИЕ СВЯЗИ
Международная научная конференция

СБОРНИК ТЕЗИСОВ

Музиколошки институт
Српске академије наука и уметности

Институт музиковедения
Сербской академии наук и искусств

Организацију скупа подржало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Скуп је део прославе 70-годишњице од оснивања Музиколошког института САНУ.

Организацију конференцији материјално подржало Министарство образовања, науке и технолошког развоја Републике Србије. Конференција је део обележавања седамдесетогodiшњице од оснивања Института музиковедения САНУ.

РУСКО-СРПСКЕ ПОЈАЧКЕ ВЕЗЕ

Међународна научна конференција

Српска академија наука и уметности,
Музиколошки институт САНУ
Београд, 22–23. октобар 2018.

КЊИГА САЖЕТАКА

РУССКО-СЕРБСКИЕ ПЕВЧЕСКИЕ СВЯЗИ

Международная научная конференция

Сербская академия наук и искусств,
Институт музыковедения САНИ
Белград, 22–23 октября 2018

СБОРНИК ТЕЗИСОВ

Председник Програмског одбора

др Весна Пено (Музиколошки институт САНУ, Београд, Србија)

Чланови Програмског одбора

др Надежда Мосусова (Музиколошки институт САНУ, Београд, Србија)

др Катарина Томашевић (Музиколошки институт САНУ, Београд, Србија)

проф. др Татјана Суботин-Голубовић (Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд, Србија)

др Наталија Васиљевна Рамазанова (Руска национална библиотека, Санкт Петербург, Руска Федерација)

проф. др Ирина Вадимовна Гучкова (Филолошки факултет Санктпетербуршког државног универзитета, Санкт Петербург, Руска Федерација)

проф. др Наталија Викторовна Мосјагина (Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург, Руска Федерација)

проф. др Татјана Викторовна Швец (Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург, Руска Федерација)

проф. др Катарина Александровна Смирнова (Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург, Руска Федерација)

др Јулија Владимировна Артамонова (Руска академија музике им. Гнесиних, Москва, Руска Федерација)

др Ивана Весић (Музиколошки институт САНУ, Београд, Србија)

др Наташа Марјановић (Музиколошки институт САНУ, Београд, Србија)

Председатель Программного комитета

Д-р Весна Пено (Институт музыковедения САНИ, Белград, Сербия)

Члены Программного комитета

Д-р Надежда Мосусова (Институт музыковедения САНИ, Белград, Сербия)

Д-р Катарина Томашевич (Институт музыковедения САНИ, Белград, Сербия)

Проф. Д-р Татьяна Суботин-Голубович (Философский факультет, Белградский университет, Белград, Сербия)

Д-р Наталья Васильевна Рамазанова (Российская национальная библиотека, Санкт-Петербург, Российская Федерация)

Проф. Д-р Ирина Вадимовна Гучкова (Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета, Санкт-Петербург, Российская Федерация)

Проф. Д-р Наталья Викторовна Мосягина (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург, Российская Федерация)

Проф. Д-р Татьяна Викторовна Швец (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург, Российская Федерация)

Проф. Д-р Екатерина Александровна Смирнова (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург, Российская Федерация)

Д-р Юлия Владимировна Артамонова (Российская академия музыки им. Гнесиных, Москва, Российская Федерация)

Д-р Ивана Весич (Институт музыковедения САНИ, Белград, Сербия)

Д-р Наташа Марьянович (Институт музыковедения САНИ, Белград, Сербия)

ПРОГРАМ КОНФЕРЕНЦИЈЕ

ПРОГРАММА КОНФЕРЕНЦИИ

ПОНЕДЕЉАК, 22. ОКТОБАР

РЕГИСТРАЦИЈА

*Музиколошки институт САНУ,
Кнез Михаилова 36, сйраи 4*

10.00 – 11.00

ОТВАРАЊЕ НАУЧНОГ СКУПА

Сала 2, Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, сйраи 1

11.00 – 12.00

- Академик Светислав Божић
(дописни члан Српске академије наука и уметности)
- др Катарина Томашевић
(директор Музиколошког института САНУ)

ПРВА СЕСИЈА

Сала 2, Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, сйраи 1

12.00 – 13.00

*Председава: др Катарина Томашевић,
Музиколошки институт САНУ, Београд*

- Весна Пено (Музиколошки институт САНУ, Београд): Колико (не) знамо о руско – српским везама у домену црквене музике?
- Татјана Суботин-Голубовић (Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд): Руски триодни стихирар из краја XII века – рукопис Хиландар 307
- Татјана Викторовна Швеџ (Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург): Српски препис појачке књиге Кондакар из збирке А. И. Хлудова

13.00 – 13.15

- Дискусија

КОКТЕЛ

Клуб, Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, међусйраи

13.15 – 15.00

ПОНЕДЕЛЬНИК, 22 ОКТЯБРЯ

РЕГИСТРАЦИЯ

*Институт музыковедения Сербской академии наук и искусств,
Князя Михаила 36, 4 этаж*

10.00 – 11.00

ОТКРЫТИЕ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

Зал 2, Сербская академия наук и искусств, Князя Михаила 35, 1 этаж

11.00 – 11.30

- Академик Светислав Божич
(член-корреспондент Сербской академии наук и искусств)
- Д-р Катарина Томашевич
(директор Института музыковедения САНИ)

ПЕРВОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Зал 2, Сербская академия наук и искусств, Князя Михаила 35, 1 этаж

12.00 – 13.00

*Заседание ведет Д-р Катарина Томашевич,
Институт музыковедения САНИ, Белград*

- Весна Пено (Институт музыковедения САНИ, Белград): Сколько мы (не) знаем о русско-сербских отношениях в области церковной музыки?
- Татьяна Суботин-Голубович (Философский факультет, Белградский университет, Белград): Русский триодный стихирарь конца XII века – рукопись Хиландарь 307
- Татьяна Викторовна Швец (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург): Сербский список певческой книги Кондакарь из собрания А. И. Хлудова

13.00 – 13.15

- Обсуждение докладов

КОКТЕЙЛЬ

Клуб, Сербская академия наук и искусств, Князя Михаила 35, мезонин

13.15 – 15.00

ДРУГА СЕСИЈА

Сала 2, Српска академија наука и уметности,
Кнез Михаилова 35, с/прай 1

15.00 – 16.00

*Председава др Тајјана Судошин-Голубовић,
Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд*

- Ана Александровна Буликина (Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург/ докторанд на Катедри староруске појачке уметности): Служба у част Светог Стефана Милутина, краља српског (прилог познавању њеног постојања у старим руским рукописима)
- Наталија Викторовна Мосјагина (Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург): Песме у част великомученика кнеза Лазара Српског у староруским нотираним рукописима
- Наталија Васиљевна Рамазанова (Руска национална библиотека, Санкт Петербург): Претече српских светаца – хришћани-мученици Илирика у руским нотираним рукописима XVI и XVII века

16.00 – 16.15

- Дискусија

16.15 – 16.30

- Пауза за кафу

ТРЕЋА СЕСИЈА

Сала 2, Српска академија наука и уметности,
Кнез Михаилова 35, с/прай 1

16.30 – 17.50

*Председава др Наталија Викторовна Мосјагина,
Санктпетербуршки државни конзерваторијум
им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург*

- Софија Николајевна Тутолмина (Храм Свих руских светих, Сосново): Тита нотација у српским и бугарским Триодима XII–XIII века
- Јулија Владимировна Артамонова (Руска академија музике им. Гнесиних, Москва): Издавање споменика староруске појачке уметности: преглед издања

ВТОРОЕ ЗАСЕДАНИЕ

*Зал 2, Сербская академия наук и искусств,
Князя Михаила 35, 1 этаж*

15.00 – 16.00

*Заседание ведет Д-р Татьяна Суботин-Голубович,
Философский факультет, Белградский университет, Белград*

- Наталья Викторовна Мосягина (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург): Песнопения в честь великомученика князя Лазаря Сербского в древнерусских нотированных рукописях
- Анна Александровна Булыкина (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург/докторант на кафедре древнерусского певческого искусства): Последование в честь святого Стефана Милутина, короля Сербского (К истории его существования в древнерусских рукописях)
- Наталья Васильевна Рамазанова (Российская национальная библиотека, Санкт-Петербург): Предшественники сербских святых – христиане-мученики Иллирии в русских нотированных рукописях XVI–XVII вв.

16.00 – 16.15

- Обсуждение докладов

16.15 – 16.30

- Перерыв на кофе

ТРЕТЬЕ ЗАСЕДАНИЕ

*Зал 2, Сербская академия наук и искусств,
Князя Михаила 35, 1 этаж*

16.30 – 17.50

*Заседание ведет Д-р Наталья Викторовна Мосягина,
Санкт-Петербургская государственная консерватория
имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург*

- София Николаевна Тутолмина (Храм Всех Русских Святых, Сосново): Фитные начертания в сербских и болгарских Триодях XII–XIII веков
- Юлия Владимировна Артамонова (Российская академия музыки им. Гнесиных, Москва): Публикация памятников древнерусского певческого искусства: обзор изданий

- Јелена Александровна Шустик (Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова, Санкт Петербург/ докторанд на Катедри староруске појачке уметности): Химнографија у част Преподобне Параскеве Трновске у староруским нотираним рукописима краја XVI и XVII века
- Ирина Вадимовна Гучкова (Филолошки факултет Санктпетербуршког државног универзитета, Санкт Петербург): Рукописно наслеђе Гаврила Стефановића-Венцловића: црквенословенска традиција и елементи народног језика

17.50 – 18.10

- Дискусија

УТОРАК, 23. ОКТОБАР

ЧЕТВРТА СЕСИЈА

*Сала 2, Српска академија наука и уметности,
Кнез Михаилова 35, сјраћ 1*

11.00 – 12.00

*Председава др Весна Пено,
Музиколошки институт САНУ, Београд*

- Ружица Левушкина (Институт за српски језик САНУ, Београд): Новојављени светитељи Српске православне цркве и химнографија о њима
- Катарина Томашевић (Музиколошки институт САНУ, Београд): Музика на барокној сцени Сремских Карловаца (1718–1739): сусрет Истока и Запада
- Наташа Марјановић (Музиколошки институт САНУ, Београд): „Руска“ херувика у зборницима српског појања

12.00 – 12.15

- Дискусија

12.15 – 12.30

- Пауза за кафу

- Елена Александровна Шустик (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова, Санкт-Петербург/ докторант на кафедре древнерусского певческого искусства): Гимнография в честь преподобной Параскевы Тырновской в древнерусских нотированных рукописях конца XVI–XVII веков
- Ирина Вадимовна Гучкова (Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета, Санкт-Петербург): Рукописное наследие Гаврилы Стефановича-Венцловича: церковнославянская традиция и народная языковая стихия

17.50 – 18.10

- Обсуждение докладов

ВТОРНИК, 23 ОКТЯБРЯ

ЧЕТВЕРТОЕ ЗАСЕДАНИЕ

*Зал 2, Сербская академия наук и искусств,
Князя Михаила 35, 1 этаж*

11.00 – 12.00

*Заседание ведет Д-р Весна Пено,
Институт музыковедения САНИ, Белград*

- Ружица Левушкина (Институт сербского языка САНИ, Белград): Новоявленные святители Сербской православной Церкви и гимнография в их честь
- Катарина Томашевич (Институт музыковедения САНИ, Белград): Музыка на барочной сцене Сремских Карловцев (1718–1739): встреча Востока и Запада
- Наташа Марьянович (Институт музыковедения САНИ, Белград): „Русская“ херувимская песня в сборниках сербского певческого искусства

12.00 – 12.15

- Обсуждение докладов

12.15 – 12.30

- Перерыв на кофе

ПЕТА СЕСИЈА

*Сала 2, Српска академија наука и уметности,
Кнез Михаилова 35, сирани 1*

12.30 – 13.30

*Председава др Јулија Владимировна Арџамонова,
Руска академија музике им. Гнесиних, Москва*

- Владимир Симић (Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд): Српско-руске уметничке везе у XVIII веку
- Јелена Межински Миловановић (Галерија САНУ, Београд): Прилог истраживању руско-српских веза у црквеном сликарству и градитељству кроз опусе руских емиграната у Србији између два светска рата
- Марија Голубовић (Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд/докторанд на Одељењу за историју): „Руски хор који Русија није чула“: Донски козаци Сергеја Жарова у Београду

13.30 – 13.45

- Дискусија

ПЯТОЕ ЗАСЕДАНИЕ

*Зал 2, Сербская академия наук и искусств,
Князя Михаила 35, 1 этаж*

12.30 – 13.30

*Заседание ведет Д-р Юлия Владимировна Артамонова,
Российская академия музыки им. Гнесиных, Москва*

- Владимир Симич (Философский факультет, Белградский университет, Белград): Сербско-русские связи в искусстве в XVIII веке
- Елена Межинская Милованович (Галерея САНИ, Белград): Дополнение к исследованию русско-сербских связей в церковной живописи и архитектуре на фоне творчества русских эмигрантов в Сербии между двумя мировыми войнами
- Мария Голубович (Философский факультет, Белградский университет, Белград/докторант на кафедре истории): „Русский хор, которого не слышала Россия“: Донские козаки Сергея Жарова в Белграде

13.30 – 13.45

- Обсуждение докладов

САЖЕЦИ

ТЕЗИСЫ

Весна Пено

Музиколошки институт САНУ (Београд)

sara.kasiana@gmail.com

Колико (не)знамо о руско – српским везама у домену црквене музике?

Упркос скромним, премда темељним сазнањима о руско-српским политичким и друштвеним односима, посебно у новијој историји, културне и, конкретно, музичке везе два умногоне блиска православна народа у древној прошлости готово да су нерасветљене. У спроведеним истраживањима развоја српске црквенопојачке традиције није се дошло до аргументованих одговора у којој мери и на који начин је у њој присутан удео руске појачке праксе, баш као што нису познати ни путеви којима се српски мелос ширио до Руса. Бројне непознанице прате скромне трагове о присуству руских појачких књига, од времена оснивања српског манастира Хиландара на Атону, преко ангажмана руских учитеља у такозваним латинским и покрово-богородичним школама током XVIII века на тлу иноверне Хабзбуршке монархије, за које се претпоставља да су Србе учили, између осталог, и црквеном појању. У контексту непобитних историјских чињеница у вези с тим да су се, у одбрани од агресивног прозелитизма и у циљу народног просвећења, српски црквени великодостојници обраћали највише Русима, који им нису били само по језику сродни, сагледаване су у српској музиколошкој литератури и руско-српске црквенопојачке релације. Премда свеобухватна анализа ове проблематике до данас није предузета, у постојећим студијама се могу наћи оцене да је у обликовању новије традиције српског једногласног, па и вишегласног, црквеног певања био управо пресудан утицај руске црквене музике. О томе на којим премисама су били засновани ставови о руско-српским појачким везама, колико су они уистину валидни, но, пре свега, у чему се препознаје руско-српски потенцијал у домену литургијске музичке праксе биће речи у овом раду. Рад ће, такође, понудити и нове истраживачке перспективе чији би резултати омогућили систематичнији и објективнији увид у расположиве музичке изворе и посредна историјска и друга сведочанства у прилог руско-српских појачких спона. Међу задацима који би били представљени, посебно ће бити речи о иницираном пројекту између Музиколошког института САНУ и Катедре за староруску појачку уметност при Државном Конзерваторијуму Римски-Корсаков, под називом „Српски светитељи у руским појачким књигама“, чија реализација практично започиње овим научним скупом.

Сколько мы (не) знаем о русско-сербских отношениях в области церковной музыки?

Несмотря на скромные, хотя и основательные знания о русско-сербских политических и общественных отношениях (особенно в новейшей истории), культурные и, конкретно, связи в древности в области музыки двух, во многом близких православных народов, почти не выяснены. Исследования проведенные в области развития сербской певческой традиции не дали надежных ответов, подкрепленных аргументами о том, в какой степени и каким способом в нем присутствовала русская певческая практика; так же не известно какими путями сербский мелос проникал к русским. Скромные следы присутствия русских певческих книг сопровождаются многими неизвестными, начиная с основания Хиландаря, сербского монастыря на Афоне, а так же и по отношению к привлечению русских учителей, которые, предположительно, сербов учили, между прочим, и церковному пению в так называемых латинских и Покрово-богородицких школах в течение XVIII века на территории иноверной Габсбургской монархии. В контексте неопровержимых исторических фактов, касающихся того, что, защищаясь от агрессивного католического прозелитизма и, одновременно, заботясь о народном просвещении, сербские высокопоставленные духовные лица в первую очередь обращались к родственным им русским, в сербской музыкологической литературе обращалось внимание и на русско-сербские певческие отношения. Хотя анализ, полностью охватывающий эти вопросы и по сей день не предпринимался, в проведенных исследованиях было высказано мнение, что в формировании новой традиции сербского одnogолосного и многоголосного церковного пения решающим является именно влияние русской церковной музыки. В данной работе пойдет речь о том, на каких предпосылках основывались тезисы о русско-сербских певческих связях, в какой степени они достоверны и, прежде всего, в чем опознается русско-сербский потенциал в области литургической музыкальной практики. Работа так же предложит и новые исследовательские перспективы, чьи результаты дадут возможность более систематично и объективно ознакомиться с доступными музыкальными источниками и посредственными историческими и другими подтверждениями русско-сербских певческих связей. Среди заданий которые будут представлены, речь

Очекује се да ће примена упоредног и интердисциплинарног методолошког концепта, реконструкција српског, баш као и руског појачког наслеђа бити подигнута на виши ниво од оног до којег се до сада дошло, те да ће на овај начин бити обезбеђен темељнији залог за будућу научну синергију у правцу проучавања руско-српских музичких и свеукупних културних веза.

Таџјана Субоџин-Голубовић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду (Београд)

tsubotin@f.bg.ac.rs

Руски триодни стихирар из краја XII века – рукопис Хиландар 307

Хиландар 307, триодни стихирар с краја XII века, један је од најстаријих рукописа који се чувају у Хиландару. Рукопис је исписан новгородским правописом и садржи рану неумску нотацију. Он несумњиво припада првобитном фонду манастирске библиотеке и сасвим је могуће да га је Свети Сава, у време оснивања српске обитељи на Атосу, набавио из руског манастира на Светој Гори. По својој садржају ово је триодни стихирар који садржи циклусе стихира од Цвети па све до Недеље светих отаца Првог васељенског сабора (седме недеље по Ускрсу). Рукописи овог типа нису сачувани у српском рукописном наслеђу, те је његово присуство у хиландарској библиотеци тим интересантније. У раду ће химнографски репертоар овога рукописа бити упоређен с одговарајућим текстовима у најстаријим српским триодима, међу којима се посебно истиче рукопис Руске националне библиотеке Е.п. I 68. Овај триод се датира у прву половину или чак прву четвртину XIII века.

особо пойдет о иницированном проекте „Сербские святые в русских певческих книгах“, который будет проводиться совместно Институтом музыковедения САНИ и кафедрой древнерусского певческого искусства при Санкт-Петербургской государственной консерватории имени Н. А. Римского-Корсакова. Эта конференция практически является началом реализации проекта. Ожидается, что применением сопоставительного и интердисциплинарного методологических концептов реконструкция как сербского, так и русского певческого наследия будет поднята на высший уровень, чем он является сегодня. Таким способом будет обеспечен более основательный залог для будущей научной синергии по исследованию русско-сербских музыкальных и всеохватывающих культурных связей.

Татьяна Суботин-Голубович

Философский факультет, Белградский университет (Белград)

tsubotin@f.bg.ac.rs

Русский триодный стихирарь конца XII века – рукопись Хиландарь 307

Хиландарь 307, триодный стихирарь конца XII века, является одной из древнейших рукописей монастырского собрания. В рукописи есть примеры ранней нотации; ее правописание новгородское. Рукопись несомненно принадлежала первоначальному монастырскому фонду богослужебных книг и вполне возможно, что святой Савва приобрел ее во время учреждения сербской обители на Афоне, в русском афонском монастыре. Рукопись является стихирарем триодным, содержащим циклы стихир начиная с Вербного воскресения вплоть до Недели Святых отцов Первого вселенского собора (седьмой недели после Пасхи). Существование рукописей такого содержания не подтверждено среди сербских литургических рукописей. Поэтому Хиландарь 307 занимает особое место в хиландарской библиотеке. В докладе пойдет речь о гимнографическом репертуаре этого стихираря и будет проведен сопоставительный анализ соответствующих текстов древнейших сербских триодей, среди которых особое место занимает рукопись Российской национальной библиотеки в Санкт Петербурге Ф.п. I 68. Данная триодь датируется первой половиной, может быть даже первой четвертью XIII века.

Татијана Викторовна Швејц

Санктпетербуршки државни конзерваторијум
им. Н. А. Римског-Корсакова (Санкт Петербург)
t_shvets@mail.ru

Српски препис појачке књиге Кондакар из збирке А. И. Хлудова

Кондакари су јединствени споменици почетног периода староруске музичке писмености. До данас је сачувано сразмерно мало Кондакара – свега шест и време њихове употребе протеже се на два века (крај XI – XIII век). Од њих су четири у целости нотирани – *Благовешћенски*, *Лаврски* или *Тројицки*, *Успенски* и *Синогални*; најстарији *Тийоџрафски* (крај XI – почетак XII века) нотирани је делимично; Кондакар Друштва руске историје и старина (ОИДР – Общества истории и древностей российских) садржи тек фрагменте нотације. Један од најмање проучених јесте Кондакар Друштва руске историје и старина (ОИДР). *Кондакар ОИДР* сматра се ненотираним: фрагменти кондакарне нотације постоје само на првим листовима рукописа. *Кондакар ОИДР* поседује низ карактеристика које га издвајају од других староруских кондакара. Проблем представља и датовање рукописа (истраживачи овај споменик датују у време од XII до XIV века). Нашу пажњу привукао је још један ненотирани кондакар, написан као додаток српском *Пролоју* из Државног историјског музеја (Государственный исторический музей), збирка А. И. Хлудова № 189. Рукопис се датира у почетак XIV века и написан је на пергаменту, *in folio* формат, на 282 листа. Кондакар се налази на крају рукописа, садржи 31 лист, нема лакуна. За разлику од староруских преписа, српски Кондакар садржи само кондаке и иконе минејског круга, који су груписани у два календарска циклуса од септембра до августа; основни и допунски. По саставу минејских празника Кондакар Хлуд. 189 се данас сматра најпотпунијим. Књига садржи песме српским свецима (Св. Сава, први српски архиепископ, Преподобни Симеон Српски), али и кондаке и иконе за руске празнике. Међу њима се издваја Пренос моштију Св. Николаја Чудотворца из Мира Ликијске у Бари (9. мај), будући да тај празник не постоји у староруским кондакарима. Као јединствен случај може се сматрати утврђивање кондака и икоса Св. Николају Чудотворцу из последовања панахиде. Увођење панахиде у дан празновања Светога б. децембра повезано је с увођењем Евергетидског типика у Србији. У целости, српски Кондакар представља необично занимљиву, по садржају обимну

Татьяна Викторовна Швец

Санкт-Петербургская государственная консерватория

имени Н. А. Римского-Корсакова (Санкт-Петербург)

t_shvets@mail.ru

Сербский список певческой книги Кондакарь из собрания А. И. Хлудова

Кондакари – уникальные памятники начального периода древнерусской музыкальной письменности. Кондакарей сохранилось сравнительно немного – только 6 и период их бытования насчитывает не более двух веков (кон. XI–XIII века). Из них 4 нотированы полностью – Благовещенский, Лаврский или Троицкий, Успенский, Синодальный; древнейший Типографский (кон. XI – нач. XII в.) нотирован частично; Кондакарь ОИДР – Общества истории и древностей российских – содержит лишь фрагменты нотации. Одним из наименее изученных является Кондакарь Общества истории и древностей российских. Кондакарь ОИДР принято считать ненотированным: фрагменты кондакарной нотации встречаются только на первых листах рукописи. Кондакарь ОИДР имеет ряд особенностей, которые выделяют его из числа других древнерусских кондакарей. Вызывает проблему и датировка рукописи: исследователи датируют памятник от XII до XIV века. Наше внимание привлек еще один ненотированный кондакарь, написанный в дополнение к сербскому Прологу из Государственного исторического музея, собрание А. И. Хлудова № 189. Рукопись датируется началом XIV века, написана на пергамене в лист (формат 1°), на 282 листах. Кондакарь располагается в конце рукописи, содержит 31 лист, не имеет лакун. В отличие от древнерусских списков, сербский Кондакарь содержит только кондаки и икосы минейного круга, которые оформлены в два календарных цикла от сентября до августа: основной и дополнительный. По составу минейных памятей Кондакарь Хлуд. 189 в настоящее время является наиболее полным. Книга включает песнопения сербским святым (свт. Савва, первый архиепископ Сербский, прп. Симеон Сербский), а также кондаки и икосы на русские праздники. Среди них выделяется Перенесение мощей свт. Николая Чудотворца из Мир Ликийских в Бари (9 мая), поскольку данная память не отражена в древнерусских кондакарях. Уникальным случаем можно считать фиксацию кондака и икоса свт. Николаю Чудотворцу из чинопоследования панихиды. Введение панихиды в день празднования святого на 6 декабря связано с принятием в Сербии Евергетидского Устава. В целом, сербский Кондакарь представляет собой необычайно интересную,

појачку књигу у којој је записано преко 300 песама, које захтевају по-
дробно и вишеструко проучавање.

Ана Александровна Буликина

Санктпетербуршки државни конзерваторијум
им. Н. А. Римског-Корсакова (Санкт Петербург)
sachek84@yandex.ru

**Служба у част Светог Стефана Милутина,
краља српског
(прилог познавању њеног постојања
у старим руским рукописима)**

Први од откривених преписа службе у част Светог Стефана Милутина датира из осамдесетих година XVI века и налази се у стихирару типа „Дијаково око“ (Руска национална библиотека, Кир. – Бел. 586/843). Пронађена су још два преписа службе који су ушли у рукописе из друге деценије и средине XVII века. Сва три рукописа су нотирани појачке књиге. Упоредна анализа показала је да је састав песама које су ушле у најстарији од откривених преписа у руској појачкој литератури, по инципитарију идентичан репертоару песама које се налазе у зборнику манастира Хиландара № 479 (1500. г). Такво поклапање упућује на јасну везу између два преписа. Упоређивањем три преписа утврђено је да два старија преписа представљају две редакције, док је млађи – трећи препис, варијанта другог преписа. Проучавање поступака рада појача с лексиком текста откривен је индивидуални приступ текстовима службе.

объемную по содержанию певческую книгу (в ней зафиксировано более 300 песнопений), которая требует подробного и всестороннего изучения.

Анна Александровна Булыкина

Санкт-Петербургская государственная консерватория
имени Н. А. Римского-Корсакова (Санкт-Петербург)
sachek84@yandex.ru

Последование в честь святого Стефана Милутина, короля Сербского (К истории бытования в древнерусских рукописях)

Первый из обнаруженных списков последования в честь святого Стефана Милутина относится к 80-м годам XVI века и находится в стихираре типа «Дьячье око» (РНБ, Кир. -Бел. 586/843). Были обнаружены еще два списка последования, которые вошли в рукописи 20-х годов и середины XVII века. Все три кодекса являются певческими нотированными рукописями. В результате сравнительного анализа было выявлено, что состав песнопений, вошедших в старший (из выявленных) список в русской певческой рукописи по инципитарию идентичен составу песнопений, вошедших в сборник Хиландарского монастыря № 479 (1500 г.). Такое совпадение позволяет предполагать явную связь двух списков. В результате сравнения трех списков было выявлено, что старшие списки соотносятся друг с другом как редакции, а младший третий список – вариант ко второму списку. При изучении принципов работы распевщиков с лексикой текста был обнаружен индивидуальный подход к текстам последования.

Найталија Викторовна Мосјаина
Санктпетербуршки државни конзерваторијум
им. Н. А. Римског-Корсакова (Санкт Петербург)
n.mosiagina@list.ru

Песме у част великомученика кнеза Лазара Српског у староруским нотираним рукописима

Службу српском Светом великомученику кнезу Лазару заједно са Службом Светом краљу Милутину хиландарски монаси донели су у Русију као поклон рускоме цару 1550. године. За разлику од других служби српским светима, Служба кнезу Лазару није била распрострањена. У данашње време позната су само два преписа стихирара типа „Дијаково око“. Старији препис датиран је у крај 80-их година XVI века. Он садржи микроциклусе стихира Мале и Велике вечерње, тропар и светилен (укупно 31 песму). Други препис датира из средине XVII века и репертоар песама је у њему скраћен на свега шест текстова. При томе, неке од стихира овог преписа сложеније су него у старијој редакцији.

Найталија Васиљевна Рамазанова
Руска национална библиотека (Санкт Петербург)
nramazanova@rambler.ru

Претече српских светаца – хришћани-мученици Илирика у руским нотираним рукописима XVI и XVII века

У годишњи круг црквених празника који су се празновали у храмовима средњовековне Русије, ушли су и дани у које се обележава успомена многих српских светаца. Шест српских чудотвораца били су најпоштованији, и у њихову част је у руској земљи компонована музика на текстове песама насталих у Србији. Ови текстови ушли су у састав нотираних рукописа XVI и XVII века. Поред њих, у рукописима се налазе и песме у част светих који су мученичку смрт у име Христа примили из руку римских паганских власти од II до IV века на територији Балкана, у старом Илирику. Међу њима се налазе свештеномученик Елефтерије, еп.

Наталья Викторовна Мосягина

Санкт-Петербургская государственная консерватория
имени Н. А. Римского-Корсакова (Санкт-Петербург)
n.mosiagina@list.ru

Песнопения в честь великомученика князя Лазаря Сербского в древнерусских нотированных рукописях

Служба сербскому святому, великомученику князю Лазарю вместе со Службой святому королю Стефану Милутину привозят на Русь в 1550 году в качестве дара русскому царю хиландарские монахи. В отличие от других служб сербским святым, Служба князю Лазарю не получила широкого распространения. К настоящему времени известно только два списка стихирая типа „Дьячье око“. Ранний список датируется концом 80-х гг. XVI в. Он содержит микроциклы стихир Малой и Великой Вечерни, тропарь и светилен (всего 31 песнопение). Второй список относится к середине XVII в. и репертуар песнопений в нем сокращен до шести текстов. При этом некоторые стихиры в этом списке усложняются по сравнению с более ранней редакцией.

Наталья Васильевна Рамазанова

Российская национальная библиотека (Санкт-Петербург)
nramazanova@rambler.ru

Предшественники сербских святых – христиане-мученики Иллирии в русских нотированных рукописях XVI–XVII вв.

В годовой круг церковных праздников, совершавшихся в храмах средневековой России, вошли дни памяти множества сербских святых. Наиболее почитаемыми стали шесть сербских чудотворцев, в честь которых на русской земле были распеты тексты песнопений, созданных в Сербии. Эти тексты вошли в нотированные рукописи XVI–XVII вв. Помимо них, в рукописях присутствуют песнопения в честь святых, чья мученическая смерть во имя Христа была принята от рук римских языческих правителей во II–IV вв. на территории Балкан – в древней Иллирии. В число этих святых вошли священномученик Елевферий, еп. Иллирийский,

мученики Флор и Лавр (II в.) и великомученица Анастасия Узорешительница (ок. 304 г.). В докладе будут рассмотрены вопросы, касающиеся времени появления песнопений этим святым в русских нотированных рукописях, представлен состав песнопений, записанный в них. Кроме того, песнопения будут сопоставлены с музыкально-поэтическими текстами из служб сербским святым с целью выявления взаимосвязи и/или принципиальных различий между ними.

София Николаевна Тутолмина
Храм Всех Русских Святых (Сосново)
s.tutolmina@mail.ru

Фитные начертания в сербских и болгарских Триодях XII–XIII веков

Среди южнославянских певческих книг нам неизвестны полностью нотированные кодексы. Тем большую ценность представляют рукописи с так называемой „фитонотацией“, в которой греческой буквой Θ (в сопровождении других певческих знаков или без них) обозначены мелизматические вставки в распевы песнопений. В данном исследовании рассматриваются три южнославянских кодекса XII–XIII веков из Отдела рукописей Российской национальной библиотеки в Санкт-Петербурге. Это две болгарские Триоды – Шафарикова (Ф.п. I. 74) и Орбельская (Ф.п. I. 102) – и сербская Триодь (Ф.п. I. 68), в которой фитные начертания представлены в огромном многообразии и свидетельствуют о связи с византийской традицией. Всего в сербской рукописи обнаружено 134 фиты в 67 стихирах и еще 5 фит в тропарях канонов (Недели Ваий и Пасхи). Местоположение фит в стихирах южнославянских Триодей сопоставлено с фитами из древнерусских нотированных Триодей и Стихирарей. В результате сравнительного анализа обнаружено, что сербская Триодь весьма близко соприкасается с древнерусской певческой традицией, тогда как болгарские кодексы содержат отличную музыкальную редакцию песнопений.

Јулија Владимировна Арџамонова
Руска академија музике им. Гнесиних (Москва)
artyulya@gmail.com

Издавање споменика староруске појачке уметности: преглед издања

Покушаји издавања споменика староруске појачке уметности тесно су повезани са историјом развика „руске музичке археологије“. Издање староруских музичких рукописа разматра се као један од важних задатака који пред себе поставља музичка медијевистика као нови правац историјско-филолошких студија. У излагању се разматрају најзначајнији издавачки пројекти који се односе како на издавање руских, тако и византијских музичких споменика: Monumenta Musicae Byzantinae, Споменици руске музичке уметности, издања Благовештенског и Тројицког Кондакара. Даје се преглед према циљевима и задацима различитих издања у последњих 25 година. На примеру различитих издања откривају се основни приступи издавању: избор предмета публиковања, извори, текстолошки рад, принципи представљања текстуалног и музичког материјала, едациона техника.

Ирина Вадимовна Гучкова
Филолошки факултет Санктпетербуршког државног универзитета
(Санкт Петербург)
igutch@mail.ru

Рукописно наслеђе Гаврила Стефановића-Венцловића: црквенословенска традиција и елементи народног језика

Реферат је посвећен разматрању графичких и лексичких карактеристика језика проповеди Гаврила Стефановића-Венцловића, српског писца XVIII века, који се сматра последњим представником црквенословенског језика српске редакције, при чему је био један од првих аутора који је почео да користи српски народни језик као језик писмености. Као материјал за истраживање послужио је рукопис Г. С. Венцловића из Архива Српске академије наука и уметности *Повченїа и слова разлика и ѿролози*

Юлия Владимировна Артамонова

Российская академия музыки имени Гнесиных (Москва)

artyulya@gmail.com

Публикация памятников древнерусского певческого искусства: обзор изданий

Опыты публикации памятников древнерусского певческого искусства тесно связаны с историей развития “русской музыкальной археологии”. Издание древнерусских музыкальных рукописей рассматривается как одна из важных задач, которые ставит перед собой музыкальная меди-евистика как новое направление историко-филологических штудий. В сообщении рассматриваются наиболее заметные издательские проекты, связанные с изданием как русских, так и византийских музыкальных памятников: Monumenta Musicae Byzantinae, Памятники русского музыкального искусства, издания Благовещенского и Троицкого Кондакарей. Делается обзор различных по целям и задачам публикаций последних 25 лет. На примере различных изданий выявляются основные подходы к изданию: выбор объекта публикации, источниковая база, текстологическая работа, принципы представления вербального и музыкального текста, эдиционная техника.

Ирина Вадимовна Гучкова

Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета (Санкт-Петербург)

igutch@mail.ru

Рукописное наследие Гаврилы Стефановича-Венцловича: церковнославянская традиция и народная языковая стихия

Доклад посвящен рассмотрению графических и лексических особенностей языка проповедей Гаврилы Стефановича-Венцловича – сербского писателя XVIII в, который считается последним представителем церковнославянского языка сербской редакции, но при этом одним из первых начал использовать сербский народный язык в качестве языка письменного. В качестве материала исследования послужила рукопись

нарочийшимъ свѣтимъ и ѱраздникомъ (1732. г), обима 702 стране, који представља први од рукописа Венцловића на народном језику који је дошао до нас. Језик проповеди Г. С. Венцловића може се назвати претечом књижевног језика на народној основи, који је сто година касније представио Вук Стефановић Караџић. При томе, важно је приметити да исти језик функционише без раскида с ћирилометодијевском традицијом, што се фактички догодило после језичке реформе Вука Стефановића Караџића.

Јелена Александровна Шустик

Санктпетербуршки државни конзерваторијум им. Н. А. Римског-Корсакова
(Санкт Петербург)
shustikelena@mail.ru

Химнографија у част Преподобне Параскеве Трновске у староруским нотираним рукописима краја XVI и XVII века

У раду су представљени основни резултати истраживања, у староруским изворима, ретке службе у част балканске светитељке XI века Параскеве Трновске. До данас је пронађено седам нотираних преписа служби с краја XVI и из XVII века, у којима су представљени делови Великог вечерња и Јутрења. Састав службе је стабилан, иако се разликује од старијих ненотираних бугарских извора XIII и XIV века. Већина песама садржи знамене напеве, а стихира с припевом слава и ниње: *Ты слезными изли-яши*, знаменог напева, откривена је у још једном препису (РНБ, Q. I. 186). Поједине песме представљене су у неколико варијанти *знаменої* мелоса. У поетским текстовима службе запажено је мешање преподобних и мученичких мотива. Уз помоћ ретроспективног метода реконструисана је непротумачена *знамена* нотација у свим пронађеним текстовима службе на основу рукописа РГБ, ф. 379, № 63.

Г. С. Венцловича из Архива Сербской Академии наук и искусств *Повченїа и слова разлика и пролози нарочитимъ светимъ и праздникомъ* (1732 г.) общим объемом 702 страницы, которая является первой из дошедших до нас рукописей Венцловича на народном языке. Язык проповедей Г. С. Венцловича можно назвать предтечей литературного языка на народной основе, который был предложен через сто лет Вуком Стефановичем Караджичем. При этом важно отметить, что он функционирует без разрыва с кирилло-мефодиевской традицией (который фактически произошел после языковой реформы Вука Стефановича Караджича).

Елена Александровна Шустик

Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А.

Римского-Корсакова (Санкт-Петербург)

shustikelena@mail.ru

Гимнография в честь преподобной Параскевы Тырновской в древнерусских нотированных рукописях конца XVI–XVII веков

В работе представлены основные результаты исследования редкой для древнерусских источников службы в честь балканской святой XI века Параскевы Тырновской. К настоящему времени выявлено семь нотированных списков службы конца XVI–XVII веков, в которых представлены разделы Великой Вечерни и Утрени. Состав Службы достаточно устойчив, однако отличается от более ранних ненотированных болгарских источников XIII–XIV веков. Большинство песнопений распето знаменным распевом, а стихира-славник «Ты слезными излиянии» обнаружено в одном списке еще и в путевом распеве (РНБ, Q.I.186). Отдельные песнопения представлены в нескольких вариантах знаменного распева. В поэтических текстах Службы отмечается смешение преподобнических и мученических мотивов. С помощью рестроспективного метода была осуществлена реконструкция беспометной знаменной нотации всех выявленных текстов Службы на материале списка РГБ, ф. 379, № 63.

Новојављени светитељи Српске православне цркве и химнографија о њима

У овом раду укратко се износе животописи новојављених светих Српске православне цркве упокојених у епископском чину (светитеља) у XX веку. Историја како народа, тако и Српске православне цркве – познато је – обилује страдањима. XX век у овоме не само да није изузетак, већ можда и предњачи, што нам потврђују и животописи који се у раду наводе: митрополита скопског Викентија (Крцића), Мардарија (Ускоковића) Либертвилског и Свеамериканског, Платона (Јовановића) Бањалучког, Петра (Зимоњића) Дабробосанског, Саве (Трлајића) Горњокарловачког, Горазда (Павлика) Чешког, Доситеја (Васића) Загребачког, Јоаникија (Липовца) Црногорско-приморског, Николаја (Велимировића) Жичког и Охридског и Варнаве (Насића) Хвостанског. Поред животописа, у раду се анализира да ли су и колико наведени светитељи прослављени у химнографским текстовима написаним у спомен и част њихову: наводе се аутори који су ове текстове писали, језик на којем су исти написани, химнографски жанр, постојећи библиографски подаци. Највише дела посвећено је Св. Николају (Велимировићу), као свеправославном светитељу који је инспирисао и припаднике других православних цркава да му одају хвалу кроз писање богослужбених текстова. Једино њему написан је и акатист и служба и на црквенословенском, а још једна служба и на грчком језику (поред постојећих написаних на српском). Св. Варнави Хвостанском у част написано је и објављено: 2 канона, 2 акатиста и једна служба. Светитељима Петру Дабробосанском и Платону Бањалучком службе су најпре написане на грчком језику, али су и преведене и објављене и на српском. На истом језику написане су и објављене службе и акатисти Св. Сави Горњокарловачком и Св. Мардарију Либертвилском. Св. Јоаникију Црногорско-приморском написани су и служба и акатист, али нема посебно штампаног издања ових двају химнографских остварења заједно. Светом Доситеју Загребачком у част за сада нема званично штампаних издања ни службе ни акатиста, иако јесу написани. Богослужбене песме у част Светог Горазда постоје углавном само на чешком језику, док је Светом Викентију, као последњем канонизованом светитељу Српске православне цркве учест и славу (заједно са осталим Сурдуличким мученицима) – написана само Служба на савременом српском језику у

Новоявленные святители сербской православной церкви и гимнография в их честь

В этой работе представлены краткие жизнеописания новоявленных святых Сербской Православной Церкви XX века скончавшихся в епископском сане. История сербского народа и Сербской Церкви изобилует страданиями. Двадцатый век не исключение, что нам подтверждают жизнеописания приведены в докладе: митрополита скопского Викентия (Крджича), Мардария (Ускоковича) Либертвильского и Всеамериканского, Платона (Йовановича) Банялучского, Петра (Зимонича) Дабробосанского, Саввы (Трлаича) Горнекарловачского, Горазда (Павлика) Чешского, Досифея (Васича) Загребачского, Иоаникия (Лыповца) Черногорско-приморского, Николая (Велимировича) Жичского и Охридского и Варнавы (Настича) Хвостанского. Кроме жизнеописаний, в докладе анализируется насколько перечисленные святители прославлены в гимнографических текстах: указываются авторы существующих текстов, язык, гимнографический жанр, библиографические данные. Большая часть гимнографических текстов посвящена святителю Николаю (Велимировичу) как всеправославному святому, которому писали службы представители и других православных церквей. Только ему написаны и акафист и служба на церковнославянском, а еще одна служба и на греческом языке, наряду с сербскоязычными. Святителю Варнаве Хвостанскому написано и опубликовано: 2 канона, 2 акафиста и служба. Святителям Петру Дабробосанскому и Платону Банялучскому службы написаны сначала на греческом, а впоследствии переведены и опубликованы на сербском языке. Так же на греческом языке написаны и опубликованы службы и акафисты Савве Горнекарловачскому и Мардарию Либертвильскому. Иоаникию Черногорско-приморскому написаны и служба и акафист, но нет напечатанных изданий, где бы они были вместе. В честь Досифея Загребского нет официально изданных служб и акафиста, хотя и написаны. Богослужебные тексты в честь Горазда Чешского есть почти что только на чешском языке. Викентию, как последнему канонизованному святителю Сербской Церкви, написана только служба на современном сербском языке и ограниченное количество экземпляров напечатанно на принтере для локального употребления. В конце доклада приводятся факты и рекомендации о

ограниченом броју аматерски штампаних примерака и употребљава се интерно. На крају рада износе се чињенице и предлози о томе шта је још потребно учинити на пољу савремене српске химнографије, нарочито кад су у питању светитељи СПЦ о којима је реч.

Катарина Томашевић

Музиколошки институт САНУ (Београд)

katarina.tomashevic@gmail.com

Музика на барокној сцени Сремских Карловаца (1718–1739): сусрет Истока и Запада

Централна пажња у раду биће посвећена коренитим променама које су у првим деценијама XVIII века, на територији хабзбуршке Краљевине Србије (1718–1739), наступиле у културном и уметничком животу Сремских Карловаца, као седишту Карловачке митрополије (од 1718). Паралелно са крупним реформама које су хабзбуршке власти ефикасно и доследно спроводиле на целокупној новоосвојеној територији, у истом периоду иницирано је и преобликовање културног идиома српске етнице. Нови културни идиом, чији је хибридни карактер настао спајањем идејних и уметничких матрица украјинског и аустријског барока, увео је значајне новине и у музичку праксу. За укупан преображај културне матрице Карловачке митрополије као актуелним формама универзалног европског барока, као и за спонтано и безболно прихватање нових елемената музичког израза, пресудно је било окретање једноверној Русији и утемељење кључних институција верског и културног живота по моделу, који се показао као кључни посредник и катализатор у преношењу и усвајању тековина европског Запада. У раду ће бити указано на симптоме наступања нове „естетике“ музичке праксе, проистекле на основу непосредних руско-српских веза у посматраном периоду; пажња ће бити посвећена поменима панегиричних хорских *Вивајта* у текстовима описа раскошних верских и државних церемонија, као и визитација са учешћем Митрополита и највиших представника црквеног клира (З. Орфелин, *Поздрав Мојсеју Пушнику*, 1757), почетку неговања изразито тоналих, периодично грађених трогласних вокалних композиција познатих под именом канти, као и усвајању форме народне божићне драме – *вершеја* и за њу карактеристичних паралитургијских напева („*Вси јазици*“, „*Шедше трије цари*“, „*Јегда приде конец виека*“). Посебна пажња биће поклоњена преломном

том что было бы хорошо дальше делать в сфере сербской гимнографии, особенно в честь святых о которых шла речь в докладе.

Катарина Томашевич

Институт музыковедения САНИ (Белград)

katarina.tomashevic@gmail.com

Музыка на барочной сцене Сремских Карловцев (1718–1739): встреча Востока и Запада

Особое внимание в работе будет посвящено коренным изменениям, которые в первых десятилетиях XVIII века, на территории Сербского королевства в рамках монархии Габсбургов (1718–1939), явились в культурной и художественной жизни Сремских Карловцев, центре Карловацкой митрополии (с 1718 г). Наряду с крупными реформами, которые габсбургская власть эффективно и последовательно проводила на всей новой территории, в то же время иницировано и переоформление культурного идиома сербского народа. Новый культурный идиом, чей гибридный вид явился соединением идейных и художественных образцов украинского и австрийского барокко, внес значительную новизну и в музыку. На преобразование культурного образца Карловацкой митрополии в смысле актуальных форм универсального европейского барокко, а так же и в смысле безболезненного восприятия новых элементов музыкального выражения, решающим явилось обращение к православной России и внедрение самых значительных институтов религиозной и культурной жизни по модели, которая оказалась основным посредником и катализатором в передаче и восприятии наследия европейского Запада. В работе будут указаны симптомы новой „эстетики“ музыкальной практики происшедшей из непосредственных русско-сербских связей в периоде о котором идет речь; внимание будет направлено на похвальные хорские *Виват* в текстах в которых описаны роскошные церковные и государственные церемонии, а также и визитация с участием митрополита и высоких представителей духовенства (З. Орфелин, *Приветствие Мойсею Путнику*, 1757), начало употребления выраженной тональности, периодически построенных трехголосных вокальных композиций известных под названием *кант*, а так же восприятие формы народной

рождественской драмы – *вертеп* и для него характерных паралитургических напевов („Все языки“, „Шедше трие цари“, „Егда приде конец века“). Особенное внимание будет направлено на культурное событие из хроники карловацкой Славяно-латинской гимназии (*Collegium slaveno-latino carloviense*, осн. 1733) – премьеру исполнения барочной школьной драмы – *Траедокомедия*, написанной первым ректором и уважаемым професором школы Мануилом Козачинским (Мануил Иванович Козачинский, 1699–1755). Написанная в лучшей традиции Киевской духовной академии *Траедокомедия* Козачинского твердо стоит на основаниях барочного театра, который с особым вниманием и преданностью ставился не только на сценах иезуитских коллегий на западе Европы, но и в непосредственном окружении – в Белграде, в Петроварадине, в Вараждине – в габсбургских городах, населенных в большинстве славянами. Занимая преимущественное место одновременно в истории сербского просвещения, драмы и современного театра, премьера, как и сам текст *Траедокомедии* вошли в исторические обзоры сербской музыки не только благодаря *первой известной театральной песне* – „Тужбалица мајке цара Уроша“ („Жалобная песня матери царя Уроша“, опубликованной в стилизации Корнелия Станковича в другой книге *Сербских народных песен* в Вене, 1863), но и как единственный пример создания типично барочного жанра, схоластический и панегирический характер которого подтверждены и исполнением двух хоровых композиций – *канта* „Нишчому Лазару“ („Нищему Лазарю“), и окончательного „Преславна Сербие“ с торжественным эпилогом – *многолетствием* митрополиту Викентию Йовановичу (1689–1737; митрополит Карловацкий 1731–1737).

Наташа Марьянович

Институт музыковедения САНИ (Белград)

natasa.marjanovic@music.sanu.ac.rs

„Русская“ херувимская песня в сборниках сербского певческого искусства

В связи с более широким исследованием русско-сербских связей на поприще церковной музыки и толкованием конкретных влияний русского на сербское певческое искусство, особенно интересным феноменом является присутствие русских напевов в сербской певческой практике. В данном случае в центре исследования будет херувимская песня по русскому образцу восьмого гласа. Этот напев в тех же или в очень

сродним варијантама, присутан је у великом броју мелографских збирки српског појања које су настале у XIX и почетком XX века (записи Корнелија Станковића, Тихомира Остојића, Стевана Мокрањца, Гаврила Бољарића и Николе Тајшановића, Јована Козобарића, Јована Живковића, Ненада Барачког, митрополита Дамаскина Грданичког, итд). Корпус ових записа, с обзиром на основне карактеристике напева, у раду ће бити сагледан кроз упоредну анализу варијанти, односно преписа исте мелодије у рукописним и објављеним збиркама српских мелографа. Проналажење података о руском пореклу мелодије и околностима под којима је овај напев ушао у праксу српског народног црквеног појања донели би значајно проширење сазнања о сложеним руско-српским односима у сфери црквено-појачких традиција и уметности.

Владимир Симић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду (Београд)
vmsimic@f.bg.ac.rs

Српско-руске уметничке везе у XVIII веку

Иако су односи између Срба и Руса развијани још од позног средњег века, доласком на власт Петра Великог они добијају на новом замаху. Тежак политички и културни положај српског народа избеглог у Хабзбуршку монархију крајем XVII века условио је јачање култа руских владара који су препознати као заштитници православних од верског прогона католичке цркве. Политичке везе је пратила појава већег броја уметничких дела, попут портрета, бакрореза и одликовања, којима су прослављени руски владари. Она су говорила о различитим аспектима империјалне репрезентације почевши од цара Петра Великог, преко царице Јелисавете и Катарине Друге, до Павла Првог. Тај сегмент новије српске уметности није у довољној мери разјашњен, те је овај рад посвећен анализи руских владарских пропагандних програма на одабраним уметничким делима и њиховој рецепцији код православних Срба током XVIII века.

схожих вариантах присутствует в большом числе мелографических собраний сербского певческого искусства, возникших в девятнадцатом и в начале двадцатого веков (записи Корнелия Станковича, Тихомира Остоича, Стевана Мокраяца, Гаврилы Болярича и Николы Тайшановича, Йована Козобарича, Йована Живковича, Ненада Барачкого, митрополита Дамаскина Грданичкогo, итд). Имея в виду особенности песнопений, собрание этих записей в работе будет рассматриваться путем сравнительного анализа вариантов, то есть списков той же мелодии в рукописных и опубликованных собраниях сербских мелографов. Обретение данных о русском происхождении мелодии и обстоятельства, в которых это песнопение вошло в практику сербского народного церковного певческого искусства, в значительной степени расширило бы знания о сложных русско-сербских отношениях в области церковных певческих традиций и искусства.

Владимир Симич

Философский факультет, Белградский университет (Белград)

vmsimic@f.bg.ac.rs

Сербско-русские связи в искусстве в XVIII веке

Хотя отношения между сербами и русскими развивались еще со времен позднего средневековья, при Петре Великом они получают новый подъем. Тяжелое политическое и культурное положение сербского народа, переселявшегося в Габсбургскую монархию в конце XVII века, привело к усилению культа русских царей, в которых видели защитников православных от гонений католической церкви. Политические связи сопровождались значительным числом произведений искусства – портретов, гравюр и орденов, которыми превозносились русские цари. Они говорили о различных видах показа империи начиная с царя Петра Великого, затем императриц Елизаветы Петровны и Екатерины Второй, в также Павла Первого. Эта часть нового сербского искусства не изучена в достаточной степени и поэтому настоящая работа проводит анализ русских царских пропагандных программ на определенных произведениях искусства и их восприятию у православных сербов в течении XVIII века.

Прилог истраживању руско-српских веза у црквеном сликарству и градитељству кроз опусе руских емиграната у Србији између два светска рата

Рад се бави руско-српским културним везама у ширем контексту и то првенствено у области црквеног сликарства, уз примере архитектонског украса и опреме црквеног ентеријера, али и у дворској уметности Романова и Карађорђевића, а кроз деловање ликовних уметника – руских емиграната после Октобарске револуције у Југославији, односно Србији. Кроз мало проучаване паралеле између руске и српске црквене ликовне уметности, на примерима конкретних споменика с краја XIX века у Русији (Саборна црква Светог Владимира у Кијеву, црква Спаса на крви и црква Спаса на водама у Петрограду, комплекс Руског градића у Царском селу итд), и Србији из периода двадесетих и тридесетих година XX века (црква Светог Ђорђа на Опленцу, Двор на Дедињу, саборне цркве у Шапцу, Крагујевцу и др), илуструје се преузимање руских ликовних решења, која се прилагођавају потредама српских поручилаца. Осим ослањања сликара емиграната (Андреја Биценка, опленачких мајстора, Николаја Мајендорфа, Глеба Грејца и др), на своје руске узоре у оквирима руског стила модерне и симболизма (првенствено Виктора Васњецова и Михаила Њестерова), и појаве копија руских оригинала у нашој средини, још је значајније транспоновање духовне климе настале у руској култури с краја XIX и почетка XX века у Србију, односно њихово међусобно прожимање. У оба случаја истицан је легитимитет династије и проучавани су средњовековни, византијски, православни – Србији и Русији заједнички – корени државности, цркве и културе, за шта су још једна спона постали ликовни уметници руски емигранти.

Елена Межинская Милованович
Галерея САНИ (Белград)
milanijelena@gmail.com

Дополнение к исследованию русско-сербских связей в церковной живописи и архитектуре на фоне творчества русских эмигрантов в Сербии между двумя мировыми войнами

В тексте представлены русско-сербские связи в обобщенном смысле, преимущественно в области церковной живописи, на примерах архитектурной декорации и интерьеров храмов, но и дворцового убранства и архитектуры Романовых и Карагеоргиевичей в деятельности художников русских эмигрантов после Октябрьской революции в Сербии, то есть в Югославии. На основании малоизвестных параллелей в русском и сербском церковном искусстве, на примерах определенных памятников конца XIX века в России (Владимирский собор в Киеве, Спас на крови и Спас-на-водах в Петербурге, Русский городок в Царском селе и т.д.) и 20-ых и 30-ых годов XX века в Сербии (церковь Святого Георгия на Опленце, Дворец на Дедине, соборы в Шабаце, Крагуеваце и т.п.), иллюстрировано перенимание русских художественных образцов и их приспособление к потребностям сербских заказчиков. Кроме того, что живописцы эмигранты (Андрей Бищенко, мастера Опленца, и др.), использовали модели в рамках русского стиля модерн и символизма (преимущественно работы Виктора Васнецова и Михаила Нестерова), и, что создавались копии русских оригиналов в сербской среде, более значительно было перенесение духовной атмосферы русской культурной среды конца XIX и начала XX веков в сербскую и их взаимное пронизывание. В обоих случаях выдвигались законность пребывания на троне правящих династий и изучались общие для Сербии и России средневековые, византийские, православные корни государственности, церкви и культуры, которые вновь укрепились деятельностью художников русских эмигрантов.

Марија Голубовић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду (Београд)

Докторанд (Одељење за историју)

masa.dj.golubovic@gmail.com

„Руски хор који Русија није чула“: Донски козаци Сергеја Жарова у Београду

По избијању Октобарске револуције и суровог грађанског рата који је уследио, Европа је први пут добила прилику да се ближе упозна са руском културом коју су емигранти донели са собом. Руска емиграција постала је својеврсни културни феномен XX века, због чега је њена делатност снажно утицала на међуратну европску културу. Током двадесетих и тридесетих година, Запад је добио прилику да боље упозна и руску народну музику и црквено појање, који су на тим просторима били мало познати. Алексеј М. Петрјајев, руски дипломата који је током грађанског рата остао веран белој струји и генералу Деникину, омогућио је хору Донских козака да наступа. Захваљујући њему хор је одмах по доласку у Софију 1921. године почео да пева у капели при руској амбасади. Временом су Донски козаци стекли велики углед у Европи и целом свету, упознајући публику са руском духовном и народном музиком. Овај хор је током међуратног периода гостовао више пута у Београду. Краљ Александар Карађорђевић одликовао је чланове хора на челу са диригентом Жаровим орденом Св. Саве након њиховог наступа у Старом двору 1929. године. Истраживање о њиховим гостовањима током двадесетих и тридесетих година XX века у Београду темељи се на домаћој периодици тог времена.

Мария Голубович

Философский факультет, Белградский университет (Белград)

Докторант (кафедра истории)

masa.dj.golubovic@gmail.com

„Русский хор, которого не слышала Россия“: Донские козаки Сергея Жарова в Белграде

После начала Октябрьской революции и последовавшей жестокой гражданской войны, Европа впервые близко ознакомилась с русской культурой, которую эмигранты принесли с собой. Русская эмиграция стала своеобразным культурным феноменом XX века, из-за чего ее деятельность сильно повлияла на междувоенную европейскую культуру. В течении двадцатых и тридцатых годов, у Запада появилась возможность лучше ознакомиться с русской народной и церковной музыкой, которые в этой среде были мало известны. Возможность выступить хору Жарова предоставил Алексей М. Петряев, русский дипломат в течении гражданской войны сохранивший верность белому движению и генералу Деникину. Благодаря ему, непосредственно по прибытии в Софию в 1921 году хор стал выступать в часовне при русском посольстве. Со временем, Донские козаки стяжали большое уважение в Европе и по всему миру, знакомя публику с русской духовной и народной музыкой. В междувоенное время, хор многократно выступал в Белграде. Хор Жарова выступил с концертом в Старом дворце в 1929 году, после чего король Александр Карагеоргиевич удостоил их государственного ордена Св. Саввы. Исследование их концертной деятельности в Белграде в течении двадцатых и тридцатых годов XX века основывается на данных сербской периодики того времени.

Музиколошки институт Српске академија наука и уметности (САНУ)
Међународна научна конференција

РУСКО-СРПСКЕ ПОЈАЧКЕ ВЕЗЕ

Београд, Српска академија наука и уметности, Музиколошки институт САНУ
22–23. октобар 2018.

Уредници

Весна Пено
Марија Голубовић

Превод

Марија Голубовић

Лектор

Зоран Буљугић

Дизајн и припрема за штампу

Синиша Стојановић

Штампа

Донат Граф

Тираж

200

ISBN

978-86-80639-41-3

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

783:271.2(497.11)

783:271.2(470)

271.2-535

МЕЂУНАРОДНА научна конференција Руско-српске појачке везе (2018 ; Београд)

Књига сажетак = Сборник тезисов / Међународна научна конференција Руско-српске појачке везе Београд, Српска академија наука и уметности, Музиколошки институт САНУ, 22-23. октобар 2018. = Международная научная конференция Русско-сербские певческие связи, Сербская академия наук и искусств, Институт музыковедения САНИ Белград, 22-23 октября 2018. ; [уредници Весна Пено, Марија Голубовић ; превод Марија Голубовић]. - Београд : Музиколошки институт САНУ = Белград : Институт музыковедения САНИ, 2018 (Београд : Донат Граф). - 45 стр. ; 21 см

Упоредо срп. и рус. текст. - Тираж 200.

ISBN 978-86-80639-41-3

а) Црквено појање - Србија б) Црквено појање - Русија
COBISS.SR-ID 268707340

